

Derleme Makalesi

Gönderim Tarihi: 06.06.2023

Kabul Tarihi: 25.12.2023

Yayın Tarihi: 25.12.2023

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2023, 3(2): 364-376

Review Article

Received Date: 06.06.2023

Accepted Date: 25.12.2023

Published Date: 25.12.2023

DOI Number: 10.59902/yazit.1310757

VASIF ÖNGÖREN'İN ASİYE NASIL KURTULUR PİYESİNDE ÜSTKURMACA ANLATIM

Metafictional Narrative in Vasif Öngören's *Asiye Nasıl Kurtulur*

Özge Nur ÖNEL*

ÖZ

1960'lı yıllarda roman, hikâye, tiyatro gibi anlatı türlerinde kullanılmaya başlamış olan ve hikâyenin hikâyesi olarak bilinen üstkurmaca yöntemi (metafiction) edebi eserlerde kullanılan bir anlatma yöntemidir. Eserin yazılış hikâyesinin esere dahil edilmesiyle birlikte bir çerçeveye hikâye oluşturup içinde bir hikâye daha anlatmaktır. Bu yöntem sayesinde okuyucu ile eser arasındaki kurgu perdesi ortadan kaldırılır. Yazarın bu yöntemi kullanmaktaki amacı eserin bir kurgu olduğunu okuyucuya hatırlatmaktır. Farklı türde yazılmış olan edebi eserlerde yazarın üstkurmaca yöntemini kullanma amacı değişiklik gösterebilmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde türlerin ve kullanılan yöntemlerin değiştiği ve geliştiği görülür. Bu dönemde öne çıkan yöntemlerden biri de üstkurmaca'dır. Genellikle tiyatrodaki seyirciyi de oyuna dâhil ederek, zaman zaman seyirciyle sohbet ederek ya da eserin içinde bir kurgu yaratarak oyunun içinde oyun izleterek eserin kurgu olduğunu hatırlatan üstkurmaca yöntemi seyirciye farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Oyuncular, oyun, içerik, seyirci bir bütün olur ve akış tamamlanır. Bu sayede Türk tiyatrosu yöntem, üslûp, konu gibi farklı yönlerde zenginlik kazanmış olur. Makalede incelenmek istenen anlatı türü tiyatro, türe konu olan eser ise Cumhuriyet Dönemi tiyatrosuna ait epik tiyatro anlayışıyla yazılmış olan *Asiye Nasıl Kurtulur* adlı piyestir. Piyes, üstkurmaca anlatıma sahip olması sebebiyle bu makalenin inceleme metni olmuştur. Eserde yer alan konuşma ve oyun bölümleriyle oyun ve seyirci arasında bir etkileşim sağlandığı ve seyircinin oyuna müdahalesiyle adeta *Asiye'nin* hayatına yön verildiği görülmüştür. Bu üstkurmaca yönteminin kullanıldığını gösteren bir durumdur. Makalede, yazar Vasif Öngören'den ve Vasif Öngören'in tiyatro anlayışından, *Asiye Nasıl Kurtulur* adlı eserin içeriğinden bahsedilmiştir. Üstkurmaca yönteminin bir tiyatro eserinde nasıl uygulandığı anlatılmıştır. Piyesin *Asiye Nasıl Kurtulur* adını taşıyan iki farklı filme uyarlandığından ve bu filmlerde üstkurmaca yönteminin nasıl ele alındığından bahsedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu, epik tiyatro, Vasif Öngören, *Asiye Nasıl Kurtulur*, üstkurmaca.

ABSTRACT

The metafiction method, known as the story of the story, which started to be used in narrative genres such as novels, short stories and plays in the 1960s, is a narrative method used in literary works. By including the story of the writing of the work in the work, it creates a frame story and tells another story within it. Thanks to this method, the curtain of fiction between the reader and the work is eliminated. The author's purpose in using this method

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa-Türkiye. E-posta: ozgenuronell@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7134-1644.

is to remind the reader that the work is a fiction. The author's purpose in using the metafictional method may vary in literary works written in different genres. It is seen that the types and methods used changed and developed during the Republican Period. One of the prominent methods in this period is metafiction. Metafictional method, which reminds the audience that the work is fiction, usually by involving the audience in the play, by chatting with the audience from time to time, or by creating a fiction within the work and making them watch a play within the play, gives the audience a different perspective. Players, game, content, audience become a whole and the flow is completed. In this way, Turkish theater gains richness in different aspects such as method, style and subject. The narrative genre that is wanted to be examined in the article is theatre, and the work that is the subject of the genre is the play called *Asiye Nasıl Kurtulur*, which was written with the understanding of epic theater belonging to the theater of the Republican Period. The play has been the review text of this article because it has a metafictional narrative. It has been seen that there is an interaction between the play and the audience with the speech and play sections in the work, and Asiye's life is literally guided by the audience's intervention in the play. This is a situation that shows that the metafiction method is used. In the article, the writer Vasıf Öngören, his understanding of theater and the content of the work called *Asiye Nasıl Kurtulur* are mentioned. It is explained how the metafiction method is applied in a theater play. It was mentioned that the play was adapted into two different films named Asiye How to Survive and how the metafiction method was handled in these films.

Keywords: Republican Period Turkish Theater, epic theater, Vasıf Öngören, Asiye Nasıl Kurtulur, metafiction.

Giriş

Üstkurmaca (*metafiction*) anlatı türlerinde kullanılan bir anlatma yöntemidir ve okuyucu ile eser arasındaki perdeyi kaldırarak kurmaca eserlere meydan okur. Yazar, eserinin nasıl olduğunun hikâyesini eserin içinde yeni bir hikâye olarak vererek okuyucuya okuduğu eserin bir kurgu olduğunu hatırlatır. Yıldız Ecevit stkurmaca için şöyle söylemiştir: “Bu, yazarın, metnini nasıl yazdığını o metnin içinde anlatması, yazma sorunlarını metnin ana konusu durumuna getirmesi ve kimi kez de okurunu metnin içine sokarak, romanını nasıl oluşturduğunu onunla paylaşması anlamına gelir: edebiyatın kendini anlatması, kurgulamasıdır üstkurmaca: kurmacanın kurmacasıdır.” (Ecevit, 2004: 142). Yazar stkurmaca ile iç içe geçen bir olay örgüsü ortaya koyar. Hikâyenin hikâyesi, kurmacanın kurmacası olarak bilinmesi de bu sebeptir. Jale Parla da üstkurmaca kavramını benzer şekilde tanımlamıştır. “Viktor Shklovski'den beri üstkurmaca hepimizin bildiği- ve artık biraz da bıkmış olabileceği gibi- kendisinin gerçek değil kurmaca olduğunu hatırlatmak için her türlü tekniğe başvuran romanlara verilen ad (ren vd., 2016: 142).

Kavram olarak yakın bir tarihte anılsa da üstkurmaca çok daha eski bir yöntemdir. Üstkurmaca, Türk edebiyatında postmodern romanlarda kullanılmadan önce de bazı romanlarda bu yönteme rastlanır. Tanzimat Dönemi yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'nin *Müşahadat* romanı örnek olarak verilebilir. Ahmet Mithat

Efendi *Müşahedat* adlı romanında bilinçli bir yöntem anlayışıyla olmasa da üstkurmaya örnek olacak nitelikte bir eser vermiştir. Eserin nasıl yazıldığını eserin konusu hâline getirerek üstkurmaya anlatım sağlamıştır. Jale Parla, Ahmet Mithat'ın bu yöntemini şöyle yorumlar: "Ahmet Midhat, kendisinin de dâhiyane addettiği bir buluşla, roman yazarına bu gözlemci rolünü veriyor ve onu romanın içine sokuyor. Böylece yazar da romandaki kişilerden biri oluyor ve roman kişilerinin öyküsünü yazma sürece, roman kurgusunun bir boyutunu oluşturuyor." (Parla, 2009: 73).

Üstkurmaya, anlatmaya bağlı metinlere özgü bir yöntem değildir. Göstermeye bağlı metin olan tiyatrodaki da kullanılan bir anlatma yöntemidir. Üstkurmaya roman üzerinden incelense de modern tiyatro da seyirciye, izlediği maceranın bir kurgu olduğunu daima hatırlatır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde epik ve absürt tiyatronun gelişmesiyle tiyatrodaki farklı yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Makalede incelenen *Asiye Nasıl Kurtulur* adlı piyes, üstkurmaya tiyatrodaki kullanılması örnek bir piyestir. Çünkü yazar, oyun ve seyirci arasında etkileşim kurarak piyesin anlatım biçimini farklı kılmıştır. Konu olarak bir epik tiyatro örneği olan *Asiye Nasıl Kurtulur*, konunun işlenişi itibarıyla farklı bir anlatıma sahiptir. İri'nin ifadesiyle söyleyecek olursak "Zaten *Asiye Nasıl Kurtulur*'u farklı kılan, ele aldığı öyküden ziyade bu öyküyü yansıtmaya biçimidir." (İri, 2017: 143).

Vasıf Öngören ve Tiyatro Anlayışı

15 Şubat 1938 yılında Kütahya Tavşanlı'da doğan Vasıf Öngören Kütahya Lisesini bitirdikten sonra İÜ Fen Fakültesi Jeofizik Bölümü'nde bir süre okur. 1961 yılında Almanya'ya giderek Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nin Tiyatro Bilimleri bölümünde okumaya başlar. Aynı zamanda Bertolt Brecht'in kurmuş olduğu Berliner Ensemble topluluğunda dört yıl epik tiyatro öğrenimi görür. 1966'da Ankara'ya döndükten sonra Halk Oyuncuları'nda çalışır ve eğitimini aldığı epik tiyatro anlayışını uygulamak için Birlik Sahnesi'ni kurar. 1970'te Ankara'da Dostlar Tiyatrosu'nda sahnelediği *Asiye Nasıl Kurtulur* piyesi büyük ilgi görür. 1971 yılında Brecht'in *Adam Adamdır* piyesini yönetir. 1980'de Berlin'e ardından Hollanda'ya gider. 1982 yılı itibarıyla tiyatro dersleri vermeye başlar. Burada El Kapısı Tiyatro Topluluğu'nu kurar. *Yeni Nesil* piyesi üzerinde çalışırken 1984 yılında kalp krizi geçirerek Amsterdam'da vefat eder. Vefatının ardından El Kapısı Tiyatro Topluluğu'nun adı değiştirilerek Vasıf Öngören Tiyatrosu adını alır. Eserleriyle pek çok ödül almıştır. Göç ile 1966 Uluslararası Gençlik Tiyatro Şenliği Ödülü; *Asiye Nasıl Kurtulur* ile 1972 Ankara Sanatsevenler Derneği Ödülü; *Zengin Mutfağı* ile 1977 İsmet Küntay Ödülü, Ankara Sanatsevenler Derneği Ödülü ve Tiyatro '78 Dergisi Yılın Oyunu Ödülü; *Masalın Aslı* ile 1979 Alman Gençlik Kitap Ödülü ve tiyatroya yaptığı katkılarından dolayı kendisine 1984 Ulvi Uraz ödülü verilmiştir. (Yalçın, 2010: 804).

Vasıf Öngören, Bertolt Brecht'in epik tiyatro anlayışını Türk tiyatrosunda sürdüren sanatçılardan biridir. *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*'nde epik tiyatro şöyle tanımlanmaktadır: "İllüzyonu tiyatronun seyirciyi saran yaşantısı yerine, anlatıcı, belgeleyici, göstermeci bir üslûp ile seyirciyi uçul yoldan bir gözlemci olmaya zorlayan ve seyirciye olayı yaşatmak yerine onu olayın dışında bırakıp yargı vermesini sağlamak ereğini güden tiyatro türü." (Taner vd., 1966: 34). Epik tiyatrodaki toplumun aksayan yönlerinin ve problemlerinin arkasında yatan nedenlerin ortaya çıkarılması amaçlanır. Seyirciye, seyrettiğinin bir oyun olduğu fikri de daima hatırlatılır. Seyredilenin bir oyun olduğunu hatırlatmak aynı zamanda üstkurmaca yönteminin de bir amacıdır. Epik tiyatrodaki diğer bir amaç ise seyirciye gözlem yaptırarak olaylar ve durumlar üzerinde düşünmesini sağlamaktır. Bunun için de farklı yollar izleyen epik tiyatro sanatçıları hakkında Abide Doğan şöyle söylemektedir: "Brecht'in epik tiyatro anlayışında, dramatik tiyatrodan farklı olarak izleyici oyunun içinde değil, dışındadır. Olayları izler, eleştirir ve sonunda bir yargıya varır. Hiçbir zaman oyunun içinde kaybolup gitmez. Uyanık ve dikkatlidir. Oyun yazarı seyircinin dikkatini canlı tutmak için birtakım taktik ve tekniklerden yararlanır." (Doğan, 2009: 412). Epik tiyatrodaki üstkurmaca yönteminin kullanılması, seyircinin olaylar karşısında kendi tutumlarını belirleyebilmesi ve görüş geliştirebilmesi açısından seyirciye kolaylık sağlar.

Vasıf Öngören'in Almanya'da Brecht'in kurduğu topluluğa katılarak dersler alması ve epik tiyatroyu yakından tanıma ve yerinde öğrenme fırsatı bulmuş olması Türk tiyatrosuna büyük bir hizmettir ve zenginlik kazandırmıştır. Bertolt Brecht'in epik tiyatroya yönelmesiyle ilgili Abide Doğan şu cümleleri kurmaktadır: "I. Dünya Savaşı'ndan sonra halkın ilgisi özellikle politik konulara yöneldiği için, tiyatro da bu konuların gündeme getirilip tartışıldığı bir alan olmuştur. Erwin Piscator adlı bir tiyatro adamı, tiyatroya politikayı sokarak 'politik', 'belgesel' ve 'total' tiyatro adlarıyla yeni biçim denemelerine girişmiştir." (Doğan, 2009: 410). Bertolt Brecht'in epik tiyatro fikri ile tanışması Erwin Piscator sayesinde olmuştur. Özdemir Nutku Bertolt Brecht'in gençlik yıllarında ilk etkilendiği yazarın Georg Bücher olduğunu söyler (Nutku, 1976: 15). Türk tiyatrosunun epik tiyatro ile tanışması da Bertolt Brecht'in tiyatro anlayışını sürdüren sanatçılar aracılığıyla olmuştur. Haldun Taner, Vasıf Öngören, Sermet Çağan, Oktay Arayıcı gibi sanatçılar epik tiyatro anlayışı konusunda Bertolt Brecht etkisinde olan isimlerdir. Türk edebiyatına eser kazandırmış olan sanatçılar Brecht'ten etkilenmiştir ancak kendi edebi çizgilerinde yürümüşlerdir. Örneğin Vasıf Öngören'in *Asiye Nasıl Kurtulur* piyesi Brecht'in epik tiyatro anlayışının etkisinde yazılmış bir piyestir. "Ancak oyundaki epizodlar, Brecht'in oyunlarındaki gibi her biri ayrı bir durumu gösteren, birbirinden bağımsız epizodlar değildir; aralarında güçlü bir neden-sonuç ilişkisi vardır." (İri, 2017: 138).

Vasıf Öngören, modern Türk tiyatrosuna eserleriyle ve kurduğu sahnesiyle katkı sağlamıştır. Üstkurmaca anlatım yöntemi 1968 yılında yazılan *Asiye Nasıl*

Kurtulur adlı piyeste kullanılmıştır. Oyun ve konuşma bölümleri adında bölümlere ayrılarak üstkurmaca sağlanmışır. Eserin konuşma bölümü adı verilen kısmında seyirci, oyun adı verilen kısmında oyuncular yer alır. Piyese; bir oyun, bir konuşma şeklinde ardışık olarak ilerlemektedir. Ön oyunda oyun başlar ve arkasından gelen birinci konuşma bölümünde seyirci olarak oyunu izleyen Seniye Hanım ve anlatıcı devreye girer. Ortada bir oyun oynanmaktadır, o oyunu seyreden seyirciler vardır. Seyirciler de ikinci bir sahne gibi oyunun içindedir, oyuna dahil olur. Adeta başkahraman olan Asiye'nin kaderini kendileri yazarlar, onu davranış geliştirmesi konusunda yönlendirirler. Akış bu şekilde eserin sonuna kadar devam eder. *Asiye Nasıl Kurtulur* piyesini ve Atıf Yılmaz'ın *Asiye Nasıl Kurtulur* uyarlamasını anlatıbilimsel bir bakış açısıyla inceleyen Bahar Yıldırım Sağlam: "Eserde "oyun içinde oyun" tekniğı ile gerçek, seyirciye gösterilir ve seyircinin oyuna kendini kaptırmasının önü kesilir. *Asiye Nasıl Kurtulur?* oyununda da filminde de Anlatıcı; seyirci ile anlatı arasında oluşacak illüzyonu kırar, oyunun oyun olduğunu seyirciye gösterir. Gösterilen her sahnenin ardından araya girer ve anlatının olasılıkları hakkında seyirciyi düşündürür." (Sağlam, 2021: 357).

Konu itibarıyla sosyal yaşantının bir parçası olan kadınların hayat yolunda kötü bir yolu tercih etmesini anlatan piyesin konuşma bölümünde yazar, anlatıcı ve Seniye Hanım aracılığıyla onları kurtarmaya çalışır. Anlatıcı ve Seniye Hanım'ı seyirci konumunda esere dâhil ederek üstkurmaca yöntemiyle yazılmış bir eser ortaya çıkartmış olur. Epik anlayışla yazılmış bir tiyatro eserinin üstkurmaca anlatıma sahip olması piyesi üslup açısından farklı kılmıştır. Hayat kadınının kendi hayatı ve çocuğı üzerindeki etkisi, onun da hayatını mahvetmiş olması fikri toplumsal açıdan sorgulanmaya değer bir durum olup aynı zamanda da toplumun aksayan bir yönüdür. Vasıf Öngören, Asiye'yi kötü bir yaşantıya sürükleyen sistemin sesi olarak Seniye Gümüşçü'yü seçmiştir. Adeta Seniye Gümüşçü Asiye'nin hayatını kurgulayan bir yazar gibi onu yönlendirir. Bir seyirci olarak izlerken irade ona teslim edilir. Yazar, bu piyesinde yapmış olduğı sosyal eleştiriyi üstkurmacaayla vererek sosyal eleştirinin çizgilerini daha net belirlemiştir.

Üstkurmacanın tiyatrodaki bir anlatım yöntemi olarak kullanıldığı eserlerden biri de İtalyan edebiyatı yazarlarından Pirandello'nun *Altı Kişi Yazarını Arıyor* adlı oyunudur. *Altı Kişi Yazarını Arıyor* adlı eser, konusundan ziyade yazılış yöntemiyle ses getiren bir eser olmuştur. Çünkü üstkurmaca yönteminin kullanıldığı bir eserdir. Örneğın daha eserin başında sahne müdürü, rejisör ve oyuncular sahneye birer birer gelip Pirandello'nun bir eserinin oynanacağını haberini verirler. Pirandello tiyatro eserinin yazarı olarak eserinin içinde kurgusal dünyaya ait bir karakter olarak verilir.

Genelevde çalışan kadın ve o kadının toplumdaki konumunu anlatma fikri oldukça dramatik şekillerde pek çok edebi eserde ve filmde işlenen bir temadır. Örneğın Servet-i Fünun Dönemi yazarlarından Halit Ziya Uşaklıgil de *Sefile* roma-

nında aynı konuya değinir. *Sefile* romanı, ailesini kaybetmiş ve cami avlusunda yaşayan Mazlume'nin Mihriban Hanum'a güvenerek hareket etmesini ve kendini fuhuş yapılan bir evin tam ortasında bulmasını konu edinir. Mihriban Hanum ve Mazlume üzerinden bu konu kurgusal bir nitelik kazanır. *Sefile*, stkurmaca yöntemiyle anlatılmamıştır ancak tematik yönden *Asiye Nasıl Kurtulur*'la benzerlik taşır. *Asiye Nasıl Kurtulur* ve *Sefile* aynı temayı farklı tür ve yöntemlerle işleyen eserlerdir. Vasıf ngren, sosyal eleştirisini epik tiyatro aracılığıyla yaparken bir taraftan yöntem olarak stkurmacayı benimseyerek, yapmış olduğu eleştiriye kuvvetlendirmiştir. Böylelikle hem epik tiyatro amacına hizmet etmiştir hem de üstkurmaca ile ilgi çeken bir kurgu yaratılmıştır. Ancak epik tiyatro anlayışıyla yazılmış bir eserde konunun ne olduğundan çok nasıl işlendiği ve seyirciyle nasıl bir iletişim kurulduğu, seyircide nasıl izlenimler bıraktığı üzerinde durulur.

***Asiye Nasıl Kurtulur* Piyesinin Aynı Adla Uyarlanan Filmleri Hakkında**

Asiye Nasıl Kurtulur piyesi iki kez filme uyarlanmıştır. İlk film 1 Ocak 1986 yılında yayınlanan ve piyesle aynı adı taşıyan bir filmidir. Yönetmenliğini Atıf Yılmaz'ın üstlendiği; başrollerinde Müjde Ar, Hümeyra, Ali Poyrazoğlu, Tuncay Akça'nın olduğu ödüllü bir filmidir. Film bir saat kırk dakika sürmektedir. Piyes, stkurmaca anlatımla yazılmış epik bir eser olduğu için filme uyarlamak piyesin üslubunu kaybetmesine yol açabilmektedir. Atıf Yılmaz'ın filmi ve Vasıf ngren'in piyesi arasında farklar vardır. Metne tematik yönden bağlı kalmakla birlikte, farklı karakterlerin ve olay akışlarının eklenmesiyle zgn bir yapım halini almıştır. Film Selahattin ismindeki bir genelev yöneticisinin oradaki kadınlara Fuhuşla Mücadele Derneği Başkanı Seniye Gümüşçü'nn geleceğini söylemesiyle başlar. Selahattin karakteri filme eklenen bir karakterdir, piyeste yoktur. Filmin ilerleyen sahnelerinde anlatıcı görevini üstlenir. Seniye Gümüşçü'nn yanında şükran ismindeki yardımcısı da gelir, bu karakter de piyeste yoktur. Replikler aynı ilerlemektedir ancak olay akışı değiştirilmiştir. Seniye Gümüşçü'ye Asiye adında bir kadından mektup geldiği için Seniye Hanım genelevi ziyaret etme gereği gördüğünü söyler. Asiye'nin kim olduğunu sorar ama kadınlardan cevap gelmez çünkü Asiye aralarında değildir. Asiye aralarında olmadığı için mektuptan hareketle Asiye'nin yaşantısını canlandırmaya karar verirler. O sırada Filiz adında bir kadın da ev arıyorken Selahattin tarafından geneleve getirilir, o da kadınların arasına katılır. Kadınlar Seniye ve anlatıcının yönlendirmesiyle Asiye'nin hayatının nasıl bir gidişata sahip olacağını belirlerler. Filmin sonu piyesle aynı bitmez. Piyeste, Asiye bu duruma esir olmuş ve en son bir genelev sahibi olmuştur. Filmde ise Asiye kurtulur. Seniye'yle kol kola girerek bu genelevi kapatarak derneğe destek olacağını ve bir otel haline getireceğini söyler. "Koro gitmiş, oyun bitmiş bile, biz de gidelim bari!" diyerek binadan dışarı çıkarlar. Filmde müzikal bir hava vardır. Piyeste yer alan şiirlere de filmde yer verilir. Filmin işlenişinde birtakım değişiklikler olmasına rağmen bir ortak noktada buluşurlar: Üslûp. Yazar piyesinde Asiye'nin hayatının nasıl

olacağını, nasıl ilerleyeceğini kendisi belirlemek yerine kendi dışında bir ses yaratarak bunu Seniye'ye yaptırmıştır. Oyunun içinde oyun yaratarak seyirciye seyrettiği eserin kurgu olduğunu hatırlatarak üstkurmaca anlatıma sahip olmasını sağlamıştır, bir yandan da oyun- oyuncu- seyirci arasında farklı bir bağ kurarak epik tiyatronun amacına hizmet eden bir eser ortaya çıkartmıştır. Filmde de oyunun içinde oyun yani üstkurmaca vardır; ancak piyeste Asiye'nin ve annesinin hayatını Seniye Gmş yönlendirir. Piyes sahnelenirken düşünüldüğünde anlatıcı ve Seniye, Asiye'nin ve annesinin eylemlerini yönlendirir, adeta onların diyaloglarını, hayatlarını yazar. Bu i ie geçmişlik piyeste stkurmacaya sebep olurken; filmde Asiye'nin var olan hayatı genelevdeki kadınlar aracılığıyla yalnızca canlandırılır, yönlendirme yoktur ama oyunun içinde oyun kurma fikri filmde de mevcuttur.

Filmde seyircinin anlatıyı inşa süreci; randevuevindeki kadınların oyunu hem izleyip hem de oyuna katıldıkları, anlatıcı konumuna geçtikleri, Asiye'nin hikyesine dahil oldukları sahnelerde daha görülür olur. Oyunda da filmde de Fuhuşla Mücadele Dernekleri Başkanı Seniye Hanım hem anlatıcı hem izleyici konumundadır. O da Anlatıcı'yla birlikte anlatının inşa sürecine katılır. Asiye'nin kurtuluş yollarını Anlatıcı kadar Seniye Hanım da anlatır ve hikyeyi yazar (Sağlam, 2021: 358).

İkinci film ise 1974 yılının şubat ayında yayınlanan, yönetmenliğini Nejat Saydam'ın üstlendiği bir filmidir. Piyesle aynı adı taşımaktadır. Başrolde Türkan şoray vardır. Film bir saat yirmi  dakikadır. Bu film de piyesten bağımsızdır, oyun içinde oyun kurmak yerine Asiye'nin hayatının filmidir. Filmde işlenen karakterler, olaylar piyesten farklıdır. Yer yer piyes ve film paralel ilerlese de çoğunlukla eserden bağımsız olarak ilerlemiştir. Atıf Yılmaz'ın filmine kıyasla bu film piyesten çok daha farklıdır. Senaryoya eklemeler yapılmıştır. Örneğin Seniye Gmş'ye koşarak giden Asiye, Seniye'nin Avrupa seyahatinde olduğunu öğrenir. Böyle bir olay piyeste yer almaz. Ayrıca piyeste Asiye, Seniye Gmş'nn varlığından da habersizdir. Filmin sonu da piyesle aynı bitmez. Filmde Asiye Kara Mustafa'yı bıçaklar ve ölümüne sebep olur. En sonunda da polise giderek işlediği cinayeti itiraf eder. Böyle bir kurgu da piyeste yoktur. Film ve piyesin bir ortak noktası vardır ki; o da Asiye'nin kurtuluşunun olmamasıdır.

Çekilen iki *Asiye Nasıl Kurtulur* filmi ve Vasıf ngren'in *Asiye Nasıl Kurtulur* piyesi aynı sosyal olguya değinir: Geneleve dş bir kadın neden düşer, düşmemek için neler yapabilir, düştüyse bu durumdan nasıl kurtulabilir? Fakat konunun işlenişinde piyes ve uyarlanan iki film de birbirinden farklı özellikler göstermiştir. Atıf Yılmaz'ın aynı adla uyarlanan filminde esere bağlı kalınmıştır. Piyes-teki gibi bir üstkurmaca yöntemi yoktur ancak oyunun içinde yeni bir kurgu yaratarak stkurmacaya farklı bir şekilde yer verilmiştir. Nejat Sağlam'ın yönetmenliğinde aynı adla uyarlanan filmde üstkurmaca yöntemine rastlanmamıştır.

Asiye Nasıl Kurtulur Piyesinde stkurmaca Anlatım

Asiye Nasıl Kurtulur oyunu bir ön oyun, on iki oyun, iki final, on iki konuşma bölümünden oluşmaktadır. Oyunun bütününde üstkurmaca yöntemi vardır. Oyun, Zehra adında bir hayat kadınının yaşantısını ve kızı Asiye'nin annesine benzeyen öyküsünü anlatmaktadır. Konuşma bölümlerinde ise Asiye'nin annesinin hayatını yaşaması yerine kendi yolunu çizmesi için seyirci adeta ona yeni bir kader yazmaya çalışmaktadır. Ön oyunun ardından birinci konuşma bölümü gelir. Piyes daha başlar başlamaz seyirci ile etkileşime dayanan bir oyun olacağı sezdirilir. Zehra'nın eşi yoktur, inşaatta düşerek vefat etmiştir, kızı Asiye ortaokul öğrencisidir. Annesi bir hayat kadını olan Asiye'nin hayatını zorlaştıran bu durum, kaderine de yön verir. Annesi bir adamla yaşamaya başlar, Asiye'yi istemez. Bu yüzden Asiye okulda kalır, okul müdürü Asiye'yi çok sevdiğinden ona hep iyilikte bulunur. Evlilik yaşları geldiğindeyse Asiye'ye küçük bir marangoz atölyesinin sahibinin oğlu talip çıkar. Nişanlandıkları gün her şey yolunda giderken birden Ahbap adı verilen karakter Asiye'nin bir hayat kadınının kızı olduğundan damadın babasına bahseder. Bu durum iki gencin evlenmesi için büyük bir engeldir. Daha sonra nişan bozulur. Asiye bir gün müdürenin evine gider ama müdire evde yoktur, yeğeni evde yemek yemek üzeredir. Asiye kapıyı çalar, müdireyi sorar evde olmadığını öğrenir, müdürenin yeğeni Asiye'yi yemeğe davet eder. Orada sohbetleri epey ilerler. Birbirlerini severler, zamanla yeğen Asiye'ye ev tutar. Asiye'nin bilmediği bir şey vardır ki yeğen evlidir ve Asiye istemeden annesinin hayatıyla ortak bir yola girmiştir. Bu durumu müdire ve yeğenin eşinin öğrenmesi Asiye'yi annesinin yolundan gitmeye yönlendiren itici bir güç olmuştur. Asiye yeğeni terk eder, bunu bir gurur meselesi haline getirir. Asiye hayatta kalmak için bir başka yol olarak çalışma hayatına atılır, bir fabrikada çalışmaya başlar. Ustası Asiye'yi rahatsız eder, onu tehdit eder. Asiye bu durumu fabrikanın müdürüne söyler. O sırada fabrikanın ortaklarından olan müdürün amcası da oradadır ve bu durumu kapitalist fikirlere kapılarak Asiye'nin aleyhine yorumlar. Çünkü bir usta kolay yetişmemektedir. Asiye'nin yaptığı işi ise herkes yapabilmektedir. O yüzden Asiye'nin işine son vermeyi daha doğru bulur. Asiye burada da tutunamaz. Bir mezeci dükkânının önüne gelir Asiye, mezelere bakarken dayanamaz ve birazını ağzına atar. Bunu gören dükkân sahibi ise Asiye'yi hırsızlıkla suçlar.

Daha sonra Asiye'nin genç ve güzel oluşundan faydalanmaya çalışır. Birinci final şarkısında Asiye artık annesinin yolunda olduğunu, bunun bir meslek olduğunu, hayatın onu bu duruma ittiğini ifade eden bir şiir okur.

Yumdum gözlerimi

Sıktım dişlerimi

Kahroldum

Ben de anam gibiydim artık (Öngören, 2017: 108).

Annesi gibi olmaktan korkan ve sonunda ona dönüşen Asiye, annesiyle görüşmeye ve bir pavyonda çalışmaya başlar. Birlikte bir evde yaşamaya başlarlar. Annesi artık kendisi çalışmaz, kızının çalıştığı ve kazandığı parayla geçimlerini

sağlarlar. Aracı sayesinde zengin müşteriler edinmeye çalışırlar. Belalı olan müşterilerden korunmak amacıyla da oyuna dost girer. Daha sonra Asiyeye de yıllar önce annesinin yaptığı gibi zengin bir adamın metresi olma isteğini kabul eder. Zengin müşteri Asiyeye ve annesini yeni aldığı eve götürmek için hazırlanmaktadır. O sırada dost olan Kara Mustafa gelir ve Zehra'dan alacağı olduğundan müşterinin elindeki para dolu çantayı alır, müşteriyi de bıçaklar, Zehra'yı da silahla vurur. Asiyeye müşteriden kalan para dolu çantayı alır ve o parayla bir randevu evi açar, patron olur. Artık kendi gibi olan bakıma ve paraya muhtaç olan genç kızlar karşısındadır. Hayatını sıfır noktasından belli bir noktaya taşımış olmanın haklı gururu karşısında, kaderine yenik düşmüş ve annesinin yaşadığı hayatı kendisi de yaşayan genç bir kadındır. Son Değiş adını taşıyan kısımda oyunun ana fikri şu cümlelerle aktarılmıştır:

Lütfen dinleyiniz
Şu sözlerini ataların
Sakın ha unutmayın
Burnu kurtulmaz pislikten
Kılavuzu karga olanın (Öngören, 2017: 146).

Oyunun akışı bu şekildedir. Ancak metinde akış, bir oyun bir konuşma şeklinde ardışık olarak ilerlemektedir. Oyunda yer alan üstkurmaca bu akış aracılığıyla sağlanmıştır. Konuşma bölümlerinde Seniye Hanım ve anlatıcı arasında geçen sohbet oyunun gidişatını belirler. Seniye Hanım Fuhuşla Mücadele Dernekleri Başkanıdır. Anlatıcı ile birlikte oyunu değerlendirirler ve adeta oyunun yazarı gibidirler. Eserin nasıl yazıldığı, eserin konusu haline getirilerek üstkurmaca sağlanmıştır. Oyundan sonra konuşmaların gelmesi adeta oyunun yorumlanması ve oynanan her sahnenin ardından eserin yeniden yazılışı gibidir.

Eser ön oyunla başladıktan sonra Birinci Konuşma Bölümü vardır. Bu bölümde Seniye Hanım'a Asiyeye'nin hayatını gördükten sonra hangi hayatı seçmesi gerektiği sorulur. Cevap olarak ise elbette namuslu olan hayatı seçmesi gerektiğini söyler. Anlatıcının Seniye Hanım'a yönelttiği her soru Asiyeye'nin yönünü bulmasına yardımcı olan bir niteliğe sahiptir. Soru yöneltme yöntemiyle ilgili olarak Aytaç şöyle söyler: "Anlatıcı aslında bu soruyu seyirciyeye de sorar, oyuna seyirciyeye de davet eder. Anlatıcı ve dinleyici/seyirci anlatıyı birlikte üretir. Epik tiyatro, seyirci ile oyun arasında oluşacak illüzyonu kırarak izleyici ile oyun arasındaki duvarı ortadan kaldırır." (Aytaç, 2003: 147). Anlatıcı ve seyircinin anlatıyı birlikte üretiyor olması ise eseri üstkurmaca yöntemiyle yazılmış olduğu sonucuna götürür.

İkinci Konuşma Bölümü'nde Asiyeye'nin nişanında yaşanan olumsuz durum değerlendirilir. Seniye Hanım bu durumun çok büyük bir engel olduğunu belirtir ve böylece bir sonraki sahneyi yazar.

Üçüncü Konuşma Bölümü'nde ise Seniye Hanım Asiyeye'nin müdirenin yeğeniyle ne yapıp edip mutlaka evlenmesini savunur. Asiyeye'nin, annesinin yolundan

gitmesini engellemeye çalışmaktadır. Onun hayatını, kaderini yazarak bir şeylerin daha farklı olabileceğini kanıtlamaya çalışır.

Dördüncü Konuşma Bölümü'nde ise yeğen evli çıkınca bunu gurur meselesi haline getirmesini cahilce bulurlar. Çünkü bu duruma Asiye için bir kurtuluş gözüyle bakılır. "Artık bütün insanların yaptığını yapacak... Çalışacak." (Öngören, 2017: 98) diyerek Beşinci Oyunun konusunu belirlemiş olur. Çünkü gerçekten dediği gibi olacak ve Asiye çalışma hayatına atılmayı seçecektir. Onun kararlarını seyirci olan Seniye Hanım yönlendirir. Seniye Hanım bir anlamda yazarın Asiye'ye yazmak istediği sonun sözcüsüdür.

Beşinci Konuşma Bölümü'nde Seniye Hanım, bundan sonrasının Asiye'nin kendi seçimleri olduğunu, direnmesi gerektiğini, başka fabrikalarda çalışması gerektiğini söyler.

Altıncı Konuşma Bölümü'nde Seniye Hanım Asiye için bir kurtuluş olmadığına inanmış gibidir. Bunu şu cümlelerle aktarır: "Bundan sonra artık ne yapabilir? O da anasının yoluna gidecek. İster istemez... Tanımadığı, hiç görmediği erkeklerle yatmak zorunda kalacak." (Öngören, 2017: 106). Anlatıcının "İsterseniz bunu bir de Asiye'ye soralım." (Öngören, 2017: 106) söylemiyle üstkurmaca yöntemi daha da pekişir. Ardından Asiye sözü alır ve Birinci Final Şarkısını söylemeye başlar. Gerçekten o da Seniye Hanım gibi artık annesinin yolundan giderek hayat kadını olmayı seçtiğini ve bunu kabullendiğini dile getiren cümleler kurar. Seyirci ve oyun etkileşimindedir.

Yedinci Konuşma Bölümü'nde Seniye Hanım adeta Asiye ve annesi Zehra'ya akıl verir. Asiye'nin çok güzel bir kız oluşunu çok para edeceğine bağlar ve zengin olmak için para biriktirmeleri gerektiğini söyler. Seniye Hanım "Mesela bu yoldan kolay para kazananlar vardır. Onlarla temasa geçsinler." (Öngören, 2017: 111) diyerek hâkimiyeti eline almış olur. Ardından gelen Yedinci Oyun ile Asiye ve annesi, Seniye Hanım'ın sözünü dinlemiş olurlar, onun söylediklerini harfi harfine yerine getirirler.

Sekizinci Konuşma Bölümü'nde anlatıcı Seniye Hanım'a şimdi ne yapabileceklerini danışır. Seniye Hanım: "İyice bilmiyorum ama bu işi pekâlâ kendileri de yapabilirler. Mesela iyice bir eve taşınırlar. Yeni eşyalarla dayayıp döşerler. Böylece fiyatı da artırırlar. Kendi işlerini kendileri yaparlar. Yeni bir düzen kururlar. Ve bu yoldan gerekli parayı biriktirmeye çalışırlar." (Öngören, 2017: 115) der ve bu cümleler Sekizinci Oyun Bölümünde gerçekleşir.

Dokuzuncu Konuşma Bölümü'nde Seniye Hanım onları koruyacak birinin gerekli olduğu düşüncesini ortaya atar. "Bu tip kadınların, daima birer koruyucuları vardır. Ne derler bu tip adamlara? Belalı mı derler, dost mu derler, işte böyle birisine ihtiyaç var." der (Öngören, 2017: 121). Bu sayede Dokuzuncu Oyun bölümünde Kara Mustafa onların güvenliğinden sorumlu olacaktır.

Onuncu Konuşma Bölümü'nde Anlatıcı "Dedikleriniz çıktı." (Öngören, 2017: 125) diyerek üstkurmaca anlatımı pekiştirmiş olur. Seniye Hanım gerçekten söyledikleriyle Asiye ve Zehra'nın hayatına yön verir. Nasıl ki bir yazar karakterlerinin hayatını yazar, Seniye Hanım oyunun içindeki yazardır. Hikâyenin içinde bir hikâye daha vardır.

On Birinci Konuşma Bölümü'nde Asiye için bir kurtuluş kalmadığını konuşurlar. Seniye Hanım "Ne yalan söyleyeyim, bir kurtuluş yolu göremiyorum." (Öngören, 2017: 132) diyerek Asiye'nin kurtuluşunun artık mümkün olmadığını altını çizer.

On İkinci Konuşma Bölümü'nde Asiye'nin zengin müşterinin para dolu çantasıyla ne yapacağı üzerine konuşulur. Seniye Hanım "Almalı...Fırsat bu...Hayatının en büyük fırsatı... Almalı çantayı..." (Öngören, 2017: 138) diyerek Asiye'yi yönlendirmektedir. On İkinci Oyun Bölümü'nde ise Asiye yine Seniye Hanım'ı duymuş ve söylediklerini uygulamış gibi bir tavır içerisinde çantayı alır ve hayatının fırsatı olarak değerlendirir. Bu bölümün en sonunda anlatıcı "İşte sayın seyirciler, sayın hamfendinin, Asiye'ye gösterdiği tek kurtuluş yolunu seyrediyorsunuz..." (Öngören, 2017: 139) der. On İkinci Oyun Bölümü'nün ardından Asiye İkinci Final Türküsü'nü söyler ve oyun biter. Asiye'nin şu cümleleri yeni hayatına doğru yol alırken yaşadıklarıyla ilgili olarak duygularına tercüman gibidir:

Ben de kurtuldum işte
Ben de öğrendim artık
İnsanların neden birbirlerini yediklerini
Düşenlere neden tekme vurmak gerektiğini
Acımanın neden aptallık olduğunu
Ve yığınların
Neden süründüklerini
Kimlerin süründüklerini
Biliyorum artık

Bu düzende yaşamanın sırrını (Öngören, 2017: 145).

Asiye Nasıl Kurtulur? oyununda türküler, Asiye'ye onu yargılayanlara karşı kendini savunma imkânı verir. İzleyiciye haklı ile haksızın, ezen ile ezilenin, güçlü ile güçsüzün konumunu gösterir (Sağlam, 2021: 360).

Sonuç

Bertolt Brecht'in epik tiyatro anlayışını Türk edebiyatında sürdüren Vasıf Öngören, tiyatro için yaptığı çalışmalarıyla Türk tiyatrosunun gelişimine katkı sağlamıştır. Modern Türk edebiyatında yeni yöntemler hikâye, roman, tiyatro gibi türlerde uygulanmıştır. Vasıf Öngören epik tiyatro anlayışı gereğince sosyal eleştiri yaparken farklı teknikler deneyerek tiyatroya çeşitlilik kazandırmıştır. Vasıf Öngören'in Asiye Nasıl Kurtulur piyesi epik tiyatro anlayışıyla kaleme alınmış, iki

kez filmi çekilmiş bir piyestir ve üstkurmaca yöntemiyle yazılmıştır. Yazar üstkurmaca yöntemini kullanarak yaptığı sosyal eleştiriye daha da belirgin hale getirmiştir. Toplumun aksayan bir yönü olan genelev problemini ve o yolda ilerleyen bir kadının neden bu yolda olduğunu geleneksel yöntemlerle anlatmak yerine, kurmacanın içinde bir kurmaca daha yaratarak piyese üslûp açısından zenginlik kazandırmıştır.

Piyenin üslûp yönüyle zengin olması anlatma yöntemi olarak üstkurmacanin tercih edilmesiyle sağlanmıştır. Piyenin adından anlaşılacağı üzere Asiye'nin nasıl kurtulabileceğini yazar seyirciye sormaktadır. Seyirciler arasında yer alan Fuhuşla Mücadele Derneği Başkanı Seniye Gümüşçü Asiye'yi kurtaracak olan kişidir. Ancak oyunun yarısına gelindiğinde Asiye'nin başına gelenleri ve zorluklarla baş edemeyeceğini, annesinin izinden gideceğini kabul eder. Oyunda üstkurmaca Seniye Gümüşçü adındaki seyircinin, oyunun kahramanı Asiye'nin hayatını yönlendirmesiyle sağlanmıştır. Yazar; anlatıcı ve Seniye Hanım'ı vermek istediği sosyal mesajı, toplumsal meselelere duyduğu hassasiyeti göstermede aracı olarak kurgulamıştır. Sahnelerin birbirini takip eden akışı içerisinde oyun ve konuşma bölümleri olarak ayrılmasıyla üstkurmaca ortaya çıkmıştır. Bu iki ayrı bölüm ardışık olarak ilerlemektedir. Oyun bölümlerinde kurgu olan Asiye'nin yaşantısı varken konuşma bölümlerinde oyunu izleyen anlatıcı ve Seniye Hanım vardır. Oyun üzerine sohbet ederler ve anlatıcı Seniye Hanım'a Asiye'nin hayatının gidişatıyla ilgili sorular sorar. Seniye Hanım'ın ağzından çıkan her söz oyunu yönlendirir. Aslında yazarın ulaşmak istediği sona Seniye Hanım ulaştırmış gibi gösterilir. Vasıf Öngören, oyunun içinde oyun kurarak üstkurmaca yöntemini epik tiyatrodaki kullanış olur. Yazar oyunu üstkurmacanin olmadığı bir yöntemle yazmak yerine, iradeyi Seniye Hanım'a teslim ederek üstkurmaca ile yazılmış bir oyun ortaya çıkartmıştır. Bu sayede Vasıf Öngören eserinde vermek istediği sosyal mesajı yöntemini kuvvetlendirerek vermiş olur. Eserin üstkurmaca yöntemiyle yazılmış olması ve aynı zamanda epik tiyatro anlayışının özelliklerini de içinde barındırıyor olması esere çok yönlü bir okuma sağlar.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Doğan, Abide (2009). "Türk Tiyatrosunda Brecht Etkisi". *Turkish Studies*, 4(1): 409-422.
- Ecevit, Yıldız (2004). *Orhan Pamuk'u Okumak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İri, Emine Candan (2017). "Vasıf Öngören'in Asiye Nasıl Kurtulur Oyunu Üzerine Epik Tiyatro Bağlamında Bir İnceleme". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 9(17): 132-150.
- Nutku, Özdemir (1976) *Türkiye'de Brecht*. İstanbul: Tiyatro/76 Yayınları.

ngren, Vasıf (2017). *Bütün Oyunları*. İstanbul: Mitos- Boyut.

ren, Aytaç (2016). *stkurgu / üstkurmaca zerine*. Ankara: Hece Yayınları.

Parla, Jale (2009). *Babalar ve Oğullar, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım Sağlam, Bahar (2021). "Vasıf ngren'in Asıye Nasıl Kurtulur Oyunu ile Atıf Yılmaz'ın Aynı Adlı Uyarlamasına Anlatıbilimsel Bir Bakış". *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(2): 351-367.

Taner, Haldun vd. (1966), *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yalçın, Murat (2010) "Vasıf ngren". *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C.2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşığdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Makalemi yazma sürecimde beni destekleyen, yönlendiren benden fikirlerini esirgemeyen sayın Prof. Dr. Mehmet Güneş'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu çalışma ile ilgili yazarın beyan ettiğı herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: I would like to express my gratitude to dear Prof. Dr. Mehmet Gneş who supported and guided me throughout the process of writing my article and did not spare me his ideas.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.